

LANDSLOV OG LAGTING

– Eidsivatinget etter 1274

MIRIAM TVEIT, NORD UNIVERSITET

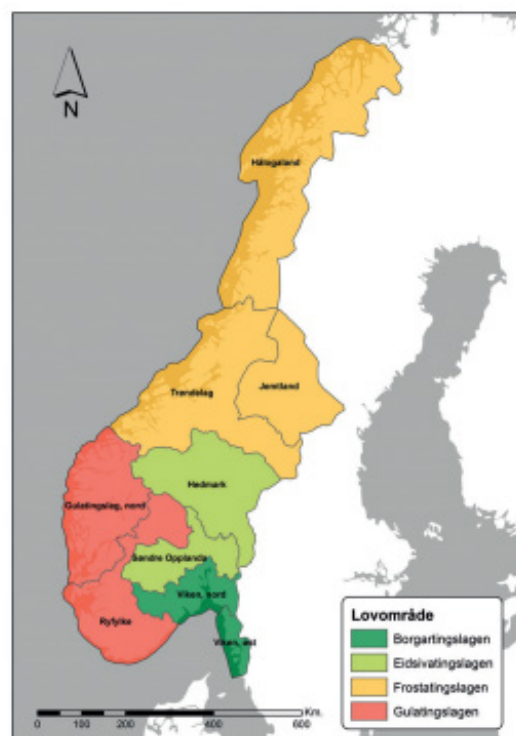
HVORDAN fungerte lagtinget for Eidsiva lagdømme etter utgivelsen av Landsloven i 1274?¹ Lovreformene sist på 1200-tallet endret lagtinget (gno: *løgþing*) fra å være et regionalt organ til å bli en del av riksstyret, som slik kommuniserte med regionene gjennom kongelige utnevnte lagmenn. Lagtingene ble dermed også et verktøy for å formidle politisk vilje mellom konge og folk. Samtidig forble lagtingene fortsatt regionale møtesteder og rettsskueplasser. Landsloven av 1274 ga en rekke føringer for prosedyre når det gjaldt saker til lagtinget. Den representerte dessuten et felles rettssystem for hele riket. Denne fortellingen om rettslig harmonisering kan gi inntrykk av en umiddelbar regional enhetlighet. På samme måte framstilles Landsloven som et steg mot et enhetlig rettslig grunnlag med likeens rettspraksis hos lagdømmene i riket. En slik harmoni er det imidlertid vanskelig å spore i kildematerialet, da studier av loven ved de enkelte lagtingene heller viser en rekke regionale variasjoner. Likeledes kan man identifisere lokale variasjoner når det gjelder rettspraksis innad i lagdømmene. Videre hadde de ulike regionene fremdeles ulik status innenfor riket også etter introduksjonen av Landsloven. Dette kapitlet utforsker hvilken virkning utgivelsen av Landsloven hadde for Eidsivatinget, og diskuterer lagtingets posisjon som åsted for rettsutøvelse og konfliktløsning i regionen.

¹ Artikkelen er skrevet i forbindelse med prosjektet «Social governance through legislation» ved Senter for grunnforskning / Centre for Advanced Studies (CAS) 2021–2022.

METODE OG MATERIALE

Et studium av det regionale lagtinget sett i sammenheng med rikets nye lov og rettssystem krever en kvalitativ analyse av flere typer kilder. En viktig kilde er selvsagt Landsloven av 1274. Kong Magnus Lagabøter Håkonssons (1263–1280) Landslov inneholder flere beskrivelser av hvordan lagtinget var ment å fungere. En gjennomgang av noen varianter av Landsloven kan også gi innsikt i hvordan lovgivende makt anerkjente regionale behov. I publiseringen av Landsloven under kong Magnus var det allerede laget utgaver for hvert lagdømme, med henvendelse til henholdsvis ett av fire lagting: Frostatinget, Gulatinget, Eidsivatinget eller Borgartinget. De 39 håndskriftene og 55 fragmentene av Landsloven som er bevart fra middelalderen, inneholder i tillegg mange varianter, som kan tolkes regionalt, men som også varierer individuelt mellom håndskrifter som tilhører samme region. Den tekstkritiske versjonen publisert av Magnus Rindal og Bjørg Dale Spørck (2018a) gir oversikt over det omfattende variantapparatet, og over de regionale redaksjonene som kan gjøres av landslovshåndskriftene (*Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov: Norrøn tekst med fullstendig variantapparat I–II* [KMLL]). Særlig relevant her er den varianten, eller redaksjonen, av loven som er tilegnet Eidsivatinget. I alt regner vi med at det er seks håndskrifter som har tilhørighet til Eidsivatinget, både i den tekstkritiske utgaven til Rindal og Spørck (2018a: 50, 54) og hos Keyser og Munch i *Norges gamle Love* (NgL) fra 1848 (NgL II: s. 4). I tillegg kan tilpasningene som skjer på lagtinget i kjølvannet av Landsloven, belyses gjen-

Lagdømmene, med lagsogn, ca. 1223 (Iversen 2015).

nom kilder som stadfestinger, dommer og vitnebrev fra perioden. Disse siste rettslige dokumentene er samlet i kildeserien *Diplomatarium Norvegicum* (DN) sammen med andre skriftlige kilder til norsk middelalderhistorie. En nærlesing av rettskildene vil gi flere nyanser av hvordan lagtinget ble organisert i Eidsivating lagdømme.

LAGTING, LAGDØMME OG LAGMANN

Else Mundal har skrevet om oppkomsten og utviklingen av lagtingene i Norge i [forrige kapittel]. Når vi kommer til tidsrommet for de norske lovrevisjonene i andre halvdel av 1200-tallet, var lagtinget institusjonalisert som årlig samlingssted i lagdømmet, som samtidig var en kontaktflate mellom kongemakt og lokalsamfunn. Lagtinget skulle holdes til samme tid hvert år, og her møtte representanter fra fylkene lagmannen for å gi dom eller stadfesting i saker som krevet avgjørelse fra en rettsinstans på dette nivået. Intensjonen var at lagdømmet skulle fungere som et rettsfelleskap. Med årlig møte på faste steder til faste tider kunne det dessuten bidra til å bygge en regional rettskultur. Eidsivatinget (æiðzseuaping i Landsloven [KMLL: 57 n. 15]) ser ikke ut til å ha hatt sterke tradisjoner som regionalt lagting før Landsloven – og kanskje heller ikke etter. Eidsvoll var etablert som tingsted kanskje så tidlig som på 1000-tallet. De mindre tingkretsene i Opplandene ser imidlertid ut til å ha vært viktigere enn det regionale tingstedet (J.A. Seip 1934: 13–14). Det er likevel først med Landsloven vi ser at Eidsivatinget ble nevnt etter samme mal som andre lagting og lagdømmer. Da hadde kongemakt og kirke-makt stilt sin autoritet bak tingordningen for hele riket og slik styrket tinget som konfliktløsende organ (Sunde 2017: 144). Imidlertid er det vanskelig å måle styrken på den indre tilhørigheten blant rettssubjektene i lagdømmet som følge av denne reformen. Vi finner for eksempel benevnelsen «Eidsivating» brukt bare i håndskrifter av Landsloven, aldri i saker fra regionen. I 1270-årene ble tinglagene Hedmark, Hadeland og Romerike, Gudbrandsdalen og Østerdalen regnet til Eidsivatingslagen, og lagtingstedet var Eidsvoll. Samtidig var det området som faller inn under Eidsivatingets lagdømme, også delt administrativt mellom Hamar og Oslo bispedømme (Horn 2016: 23; Iversen & Brendalsmo 2020: 114).

De norske lagtingene skulle være organ for et større overlokalt område – en

region – utover på 1300-tallet. For mindre områder eksisterte fremdeles lokaltinget, og bygdetinget forble en viktig arena for rettutøvelse, kommunikasjon og lokal forvaltning. Bygdetingets posisjon i rettsstellet blir diskutert av Magne Njåstad og John Ragnar Myking i [senere kapitler], men et vesentlig poeng her er at rettssystemet i Norge var konstruert slik at tingene var ordnet parallelt, ikke hierarkisk. Lagtinget var ikke en ankeinstans overordnet lokaltinget, men en sideordnet appellinstans (Sunde 2007: 83–85). Sakene som gikk for lagtinget, skulle være av en slik natur at tingmennene måtte sogne fra et geografisk stort nok jurisdiksjonsområde til å avgjøre saken.

For å forstå lagtingets rolle i rettssystemet i denne perioden er det også nødvendig å kjenne til lagmannen og utviklingen av lagmannsembetet. Lagmannen hadde tidligere status som lovsigemann, men fra 1100-tallet skulle han bli tingets øverste dommer. Hans oppgave var å kjenne loven og gi *orskurd*, det vil si å «skjære ut» rett del av loven til den foreliggende saken. Antagelig var det kong Sverre (1177–1202) som sent på 1100-tallet gjorde lagmennene til en del av kongens styringsapparat ved at de ble kongelige tjenestemenn. Utover 1200-tallet ser det ut til at lagmannen ble en politisk figur gjennom at kongemakten tok kontroll over embetet og gjorde det til sitt verktøy. Jørn Øyrehagen Sunde (2020) har vist at lagmannen til midten av 1300-tallet gjerne kom fra det høyere laget av aristokratiet, der lagmenn før hadde representert mellomsjiktet, eller at lagmannen ble en del av ridderstanden gjennom embetet og dermed knyttet direkte til riksstyret. Embetet må ha vært en mulig karrierevei innenfor forvaltningsapparatet for aristokratiske familier. I så fall har rollens status kanskje endret seg, for utover 1300-tallet kom lagmannen igjen fra lokal elite, gjerne fra sjiktet under ridderstanden (Sunde 2020: 174). Lagmannen ble slik på nytt en representant for regionen han var øverste dommer i.

Lagmannen i Eidsivating lagdømme ble sent på 1300-tallet oftere benevnt «lagmannen i Hamar», antagelig fordi han hadde sete i byen, slik lagmenn i andre sogn ble basert i byene utover 1300-tallet. I noen tilfeller var lagmannen for både Opplandene og Oslo til stede på lagtinget på Eidsvoll i juni. Slik var det i 1412, da Sæbjørn Dagsson, lagmann i Oslo, og Harald Jonsson, lagmann i Hamar, signerte vitnebrevet i et arveoppgjør ved Eid kirke 18. juni (DN V: 483). Jens Arup Seip (1934) har tolket oslolagmannens tilstedeværelse som en indikasjon på at denne hadde fått jurisdiksjon over Eidsiva-

tingslagen. Imidlertid er det for få dokumenter som støtter en slik påstand, og de som finnes, antyder at lagmannen heller hadde personlige interesser i eiendommer der. I tillegg ser vi også at lagmenn fra andre områder er til stede sammen med den tilhørende lagmannen under lagting i andre lagdømmer.

Nye lagsogn kom til i etterkant av Landsloven. Skattlandene, det vil si vesterhavsøyene og Jemtland, fikk egne lagmenn og ble forventet å holde lagting etter den nye modellen, selv om det ser ut til at de gamle tingordningene der var seiglivet (Wærdahl 2011: 119–141; Imsen 2014: 77–89). De ulike skattlandene hadde hver sin relasjon til det norske kongedømmet. Island fikk en egen versjon av Landsloven, den såkalte *Jónsbók*. Færøyene, Shetland og Orknøyene hadde rett til sine egne lagmannssegel og selvstyre med lagtinget som sentralt møtested, mens også Jemtlands folk fikk retten til et landskapssegel (Njåstad 2014: 299). I det nordligste landskapet, Hålogaland, var det også en gradvis overgang til det rettssystemet som Landsloven foreskrev, og det ser ut som om Landsloven måtte innføres med påbud (DN III: 30; Tveit 2015: 138). Både vesterhavsøyene, Jemtland og Hålogaland blir sett på som periferier i det norske kongedømmet. Det som gjerne anses som kjerneområdene i riket, de fire nevnte landskapene, er navngitt etter nettopp tradisjonelle jurisdiksjonsområder: Gulatingslagen, Frostatingslagen, Eidsivatingslagen og Borgartingslagen. Vi må forvente at det også her eksisterte ulike behov som gjorde det nødvendig å tilpasse Landslovens system til lagtingene.

Antallet bevarte diplomer fra 1300-tallet der lagmannen er nevnt, er færrest fra Hålogaland, Jemtland og Eidsivating lagdømme (Sunde 2020: 197). Om vi anslår at diplomer er tapt, og at mange saker aldri ble skriftlig dokumentert, er det grunn til å tro at mye av rettskulturen i Eidsivating må ha foregått utenom lagmann og lagting. Det kan ha naturlige forklaringer, som at regionen var tynt befolket, akkurat som Hålogaland og Jemtland, og at det dermed var få saker som krevet lagmannens tilsyn. Samtidig er det, som Sunde (2020: 186) nevner, påfallende at det er flest bevarte brev fra lagsogn der lagmannen hadde sete i en by.

Hva vet vi så om tidspunktet for lagtinget? Normalt skulle det stå ved botolvsmesse 17. juni, en tingdato som ser ut til å være etablert fra gammelt av. Noen håndskrifter opererer med andre datoer, for eksempel Petersdag 29. juni – vanlig i Gulatingslagen (Helle 2001: 51) – eller «før jonsok» 23. juni (Rindal & Spørck 2018b: 115, n. 23). J.A. Seip (1934: 28) har no-

tert at en overvekt av det som sannsynligvis ble regnet som lagtingsmøter på Eidsvoll, foregikk i mars. Det er mulig det i denne regionen var sedvane å møtes før våronna tok til for alvor. Det er tradisjoner for regionale markeder på senvinteren i de skandinaviske innlandsområdene, og vi vet for eksempel at i senmiddelalderen ble marsmarkedet ble kombinert med regionalt ting i Jemtland (Holm 2000: 66). Når et diplom fra 1412 meddeler at Torgrim Torsteinsson under et våpenting i fasten hadde blitt stevnet «til lagtinget på Eidsvoll kommende Botolfsvake», forteller det at dagene i juni etablerte seg som lagtingtid, og ikke vårstevnene (DN I: 632). Torgrim var anklaget for forbrytelser mot kongsgården i Vardal, både for åbotsfall, eller mislighold av sine leilendingsplikter til vedlikehold på gården, og for grasnam, det vil si tyveri av gress. Han hadde nektet å avlegge ed for kongens ombudsmann på våpentinget og måtte nå svare for seg for lagtinget.

Hva vet vi videre om prosedyrene for å sette lagtinget? Landsloven inneholder detaljerte beskrivelser av dette i første kapittel i lovens første bolk, tingfarebolken. Her skal lagmannen og sysselmannen utnevne representanter til lagtinget, nevndemenn, fra alle områdene av lagdømmet. Nevndemennene skulle utnevnes på et ting tidligere på våren, ved midtfaste, som er tredje onsdag etter askeonsdag. Det skulle være folk med tilgang på arbeidshjelp, det vil si bare dem som kunne forlate gården for en periode uten å risikere tap av avling (Helle 2001: 68). Denne instruksjonen sier også noe om at lagtinget ble representert av selveiende, bofaste menn, altså bønder, og at lovgiverne ikke så for seg utnevning av leilendinger eller tjenestefolk. I frostatingredaksjonen ble det også presisert at nevndemennene fra de sentrale delene av regionen, Inn- og Uttrøndelag, skulle være «bonde», slik det tidligere hadde stått i Gulatingsloven, mens de i andre redaksjoner bare nevnes som «menn» (KMLL: s. 118). Landsloven var i hovedsak skrevet med tanke på det selveiende sjiktet i samfunnet. Det var ingen lov for leilendinger og fattige.

Fordelingen av utsendinger mellom de ulike fylkene i tingregionen til Eidsivatinget var også spesifisert i neste kapittel av landslovsredaksjonene, og den var slik:

Nu skal lendmænd og sysselmænd nævne paa midfastetinget til Eidsivatinget saa mange mænd, som her siges: fra Gudbrandsdalen 4 mænd nordenfor Rosten og bønderne skal lægge ut 6 ører til hver

nævndemand. Men søndenfor Rosten til Humla 8 mænd og skal bønderne lægge ut ½ mark til hver nævndemand. Fra Heinafylke 2 tylvter og bønderne skal lægge ut til hver nævndemand 3 ører. Fra Hadafylke 2 tylvter og bønderne skal lægge ut til hver nævndemand 3 ører. Fra Raumafylke skal nævnes 2 tylvter og bønderne skal lægge ut til hver nævndemand 2 ører. Fra Østerdalen skal nævnes 2 mænd nordenfor Aamot og bønderne skal lægge ut til hver nævndemand 6 ører; men søndenfor Aamot 4 mænd og bønderne skal lægge ut til hver nævndemand ½ mark. (Landsloven I-2)

Til sammen listes det opp 90 utsendinger fra hele opplandsregionen. Utsendingene fra de ulike delene av regionen er delt inn etter et tolvfallssystem, som gir inntrykk av at fordelingen er satt opp skjematisk, ikke etter sedvane. Det kan være at denne regelen var ny i regionen. Sammenlignet med de 148 nevndemennene til Gulatinget og over 400 til Frostatinget krevet loven færre utsendinger til Eidsivatinget. Antall nevndemenn til Gulatinget hadde blitt redusert med den nye Landsloven fra 375 i den eldre Gulatingsloven. Det kan også være at de 90 som skulle sendes til Eidsivatinget, var en reduksjon fra tidligere tradisjoner for tinget. Som oppramsingen av nevndemenn viser, skulle bygdene holde sine nevndemenn med reisepenger, og støtten var proporsjonal med reiseavstanden til lagtingstedet. Slik fikk østerdølene og gudbrandsdølene mest, med seks øre hver, mens romerikingene bare fikk to øre hver. Satsene kan ses som uttrykk for at lovgiverne tilpasset bestemmelsene etter lokale forhold. Den totale summen for alle nevndemennene utgjorde en stor utgift for lagdømmet som helhet. Frode Iversen (2017: 79) har regnet ut hvor mye sølv folket i Frostatingslagen, der betydelig flere møtte, ifølge Landsloven skulle ut med for hvert lagtingsmøte. Han kom til en totalsum på 1208 øre, som tilsvarte rundt 32,6 kilo sølv. Knut Helle (2001: 70) har tidligere gjort en lignende oppstilling for Gulatinget, der reisepengene ble beregnet i diett i tillegg til sølv. Helle peker på at reisegodtgjørelsen økte fra det eldste til det yngste tidslaget i Gulatingsloven og igjen til satsene i Landsloven, og han ser økningen i sammenheng med reduksjonen i antall nevndemenn. En raus dekning av reise- og oppholdsutgiftene skulle ifølge Helle sikre at de utnevnte faktisk stilte på lagtinget. Gjør vi lignende beregninger av Landslovens satser for Eidsivatingetslagen som Iversen gjorde, ville

kostnadene for tinget være på 276 øre – eller rundt 7,5 kilo sølv. Dette var også en betydelig mengde, som betyr at utsendingene kan ses på som en investering for bygdene i rettssystemet, og i informasjonen som lagtinget ga. Det var uansett også en plikt til å sende representanter til lagtinget og til å underholde reisen deres.

Baroner og sysselmenn som ikke gjennomførte den lovpålagte utnevnelsen av nevndemenn til lagtinget, skulle bøtelegges. Videre var baroner og sysselmenn i regionen selv pliktig til å møte på lagtinget, og det samme gjaldt ombudsmenn, som representerte både konge og biskop. Betydningen av å stille opp for lagtinget vises gjennom sanksjonene: Manglende utnevnelse av nevndemenn, nevndemenn som kom for sent eller ikke stilte i det hele, og bønder som ikke betalte reisepengene, skulle alle bøte én mark, mens kongens og biskopens ombudsmenn skulle bøte tre mark ved ugyldig fravær. Det var lagtinget som bestemte hvilket fravær som var regnet som gyldig.

Hva var det som møtte dem som ble stevnet til lagtinget, som den overnevnte gresstyven Torgrim? Det tredje kapitlet i tingfarebolken gjør rede for hvordan lagtinget skulle organiseres og føres (Landsloven I-3). Her leser vi at lagmannen har ansvaret for å konstituere tinget rett, først ved å få laget en innhegning, veband, som skilte ut selve rettsskueplassen. Lagretten, den gruppen som sammen med lagmannen skulle dømme i sakene som kom for lagtinget, skulle være innenfor innhengningen. Samtidig var det formelt sett tinget som dømte. Lagmannen skulle velge ut tre ganger tolv av nevndemennene som skulle sitte innenfor vebandet, og de skulle være fordelt mellom fylkene som lagrettemenn. Disse skulle være vel ansett, og hver av dem skulle sverge ed på at vedkommende «skal stemme saa, som han vet er sandest for Gud efter loven og sin samvittighet, saavel mot fiende som mot frænde» (Landsloven I-3). Ritualene går inn i det sakrale elementet ved lagtinget, hvor det skulle fastes til nons, og hvor dårlig oppførsel og fyll ikke var akseptert. Ebbe Hertzberg (1874: 117) beskriver prosedyren på lagtinget med at «[d]omen sat paa en egen, med vébønd, d. e. hellige bånd, indhaslet plass». Nevndemennene var fredhellige på tinget, men også på reisen til og fra (Landsloven I-5). Vold på lagtinget var, som ellers i samfunnet, uakseptabelt i tillegg til å være et brudd på kongens fred.

Få kilder kan si hvorvidt den geografiske representasjonen av utsendinger fulgte oppskriften gitt i Landsloven, men et domsbrev fra et lagting på Eids-

voll 17. juni 1440 viser at representanter deltok fra ulike områder. Det gjaldt administrative grenser mellom to fylker, og eksemplet illustrerer slik også hvorfor fordeling mellom fylkene var viktig. Lagmannen i Oslo ledet saken og hadde med seg den som her kalles «lagmannen på Hedmark», i tillegg til fire prester og tolv lagrettemenn (DN XVI: 112). Saken handlet om grensen mellom Romerike og Hadeland, og om hvilket fylke bygda Skrukkelia skulle tilhøre. De tolv lagrettemennene var utvalgt fra tre andre områder innenfor Eidsivatinget: Hedmarken, Toten og Land. J.A. Seip (1934: 53) mener det var «maktpåliggende å skaffe uhildede domsmenn». I denne saken kan det se ut som om det ikke stilte representanter fra de nordligste kretsene på lagtinget. Kanskje møtte de der på et eget ting, i alle fall dette året. Saken viser uansett at ordningen med utsendinger fra alle lagdømmets kretser bidro til rettsikkerheten på lagtinget, i tillegg til at hele regionen ble representert på et felles forum.

Vi har få eksempler fra kildematerialet på lagtingsmøter på Eidsvoll på 1300-tallet, men noen unntak finnes, som et vitnebrev fra Eidsvoll 18. juni 1349 om et udramatisk makeskifte av like store eiendomsdeler på Romerike

Til minne om Eidsivatinget ble det reiste en stein på Eidsvoll 17. juni 1958.

FOTO: GRY SOLBERG.

mellom Benedikt Haraldsson og Gudleiv Gudleivsson (DN II: 304). J.A. Seip (1934: 25) mener mangelen på referanser til lagtingsmøter viser at Eidsivatinget som lagdømme aldri ble ordentlig innarbeidet etter Landsloven. Han forklarer dette med to forhold: For det første var det en svakere tradisjon for lagtingsmøter på Østlandet før 1274. De mindre tingkretsene, som Romerike og Hadeland, hadde større faktisk betydning som rettssted, ifølge J.A. Seip. Eidsvoll fungerte som tingsted for de nærmeste kretsene. Den andre årsaken handlet om avstanden til de mest fjerntliggende områdene øverst i Gudbrandsdalen og Østerdalen, som førte til lav deltagelse derfra. Lang reisevei var for øvrig en felles utfordring i alle lagdømmer i hele riket. Likevel viser saken om Skrukkelia at det eksisterte en bevisst holdning når det gjaldt å få representasjon fra flere tingkretser til lagtinget. Det er nettopp på punktet om nevndemenn Landsloven var særlig tilpasset de enkelte lagdømmene ved at det ble nevnt et nøyaktig antall for hver krets.

LANDSLOVEN FOR EIDSIVATINGET

Landsloven ble til gjennom et reformarbeid som startet med kong Håkon Håkonsson før han døde i 1263. Arbeidet kulminerte i Landsloven i 1274, byloven i 1276 og *Jónsbók* for Island i 1280. Prosessen startet en kultur for lovgivning – eller egentlig lovboting – også hos kong Magnus sine etterkommere. Landslovens prinsipper var inspirert av samtidens europeiske rettstenkning, men innhold og struktur er hentet fra tidligere norsk rettstradisjon inkludert landskapslovene. Vi kjenner landskapslovene fra Gulating og Frostating, mens det som har eksistert av landskapslover fra det østlige Norge, har blitt overlevert fragmentarisk. Fra lovlandskapene Eidsivating og Borgarting har vi kun bevart de bolkene vi kaller «kristenrett». Eidsivatingens kristenrett er overlevert i to versjoner, en lang og en kort, der den lengre versjonen regnes som en revidert lov fra 1268, hvis vi skal tro opplysninger fra islandske annaler (*Islandske Annaler*: 137). Håndskriftene er fra 1300-tallet. I tillegg finnes et fragment fra 1200-tallet som har blitt identifisert som tilhørende en østlandsk mannhelgebolk, enten Eidsivatingens- eller Borgartingsloven (Olavsen 1914: 37; Halvorsen et al. 2008: 226–231). På grunnlag av dette fragmentet har flere sluttet seg til at det, utenom kristenrettene, eksisterte en felles østlandsk lovbook for de to lagdømmene (Tunberg 1911: 213–215; D.A. Seip

1957: 150; Horn 2016: 25–27). Samtidig peker andre på at eksistensen av to kristenretter indikerer at det også var to landskapslover (Rindal 2004: 134). Dersom en tapt landskapslov fra Eidsivatinget også lå til grunn for Landsloven, er det interessant å spørre hva som ble med derfra, inn i det riksdekkende lovverket. Det er her et poeng å se på de delene av Landsloven som vi ikke kjenner opphavet til. Mange regler stammer åpenbart fra Gulatingsloven eller Frostatingsloven – eller fra den gamle byloven for Nidaros, Bjarkøyretten, eller fra kristenrettene fra de fire lagdømmene. Noen regler var derimot tilsynelatende nye eller med ukjent opphav, og her kan vi kanskje skimte mer av den eller de østlandske landskapslovene som nå er tapt.

Absalon Taranger, som oversatte Landsloven til moderne språkdrakt i 1915, identifiserte det han mente var kilden til hver av paragrafene i den. Han hevdet også østlandsk opphav hos noen av reglene vi ikke kjenner en opprinnelig tekst for, slik P.A. Munch (1858: 513–514) tidligere hadde gjort. Taranger ga nærmest et graderingssystem for sannsynlig opphav for regler han anså stammet «fra den østlandske lovbook» (1915: 134), eller «visselig» (1915: 136), «helst» (1915: 137), «sikkert» (1915: 141) og «[u]tvilsomt» (1915: 142) fra en østlandsk landskapslov. Alle reglene som Taranger antok å være fra øst, står i landsleiebolken, som inneholder en mengde reguleringer av naturressurser og vedlikehold av allmenningene. Her finner vi regulering av dragdyr og plogverk (Landsloven VII-17), arrangert hestekamp eller slåssing mellom hester (VII-35, 36), skadeverk på bufe og hunder som skader fe (VII-37, 38), infrastruktur over land med boting på veier, bruer og elvefar samt veienes framkommelighet og bredde (VII-44,47). Munch (1858: 514) foreslo også at kapittel VII-43 om veivesenet for folk og fe kom fra en østlandsk landskapslov. Videre mente Taranger at VII-54 om budbæring mellom gårdene, VII-58 om jakt og veide av rovdyr og VII-60 om elgveide og svensker (austmenn) var hentet fra Østlandet. I tillegg til at kapitlene mangler en parallell i overleverte landskapslover, inneholder alle kapitlene reguleringer om relevante temaer i en region dominert av skogbruk og jordbruk, og der samferdselen foregikk over land, ikke til sjøs. Nå var det flere områder i det norske riket der elgjakt og vedlikehold av veier var viktig, men det er fristende å forstå disse reglene som Opplandenes bidrag til Landsloven. Taranger (1915: 136–137) så også slektskap med den svenske landskapsloven Västgöotalagen i deler av Landslovens østlandske lover. Felles med svenske lover var etter hans

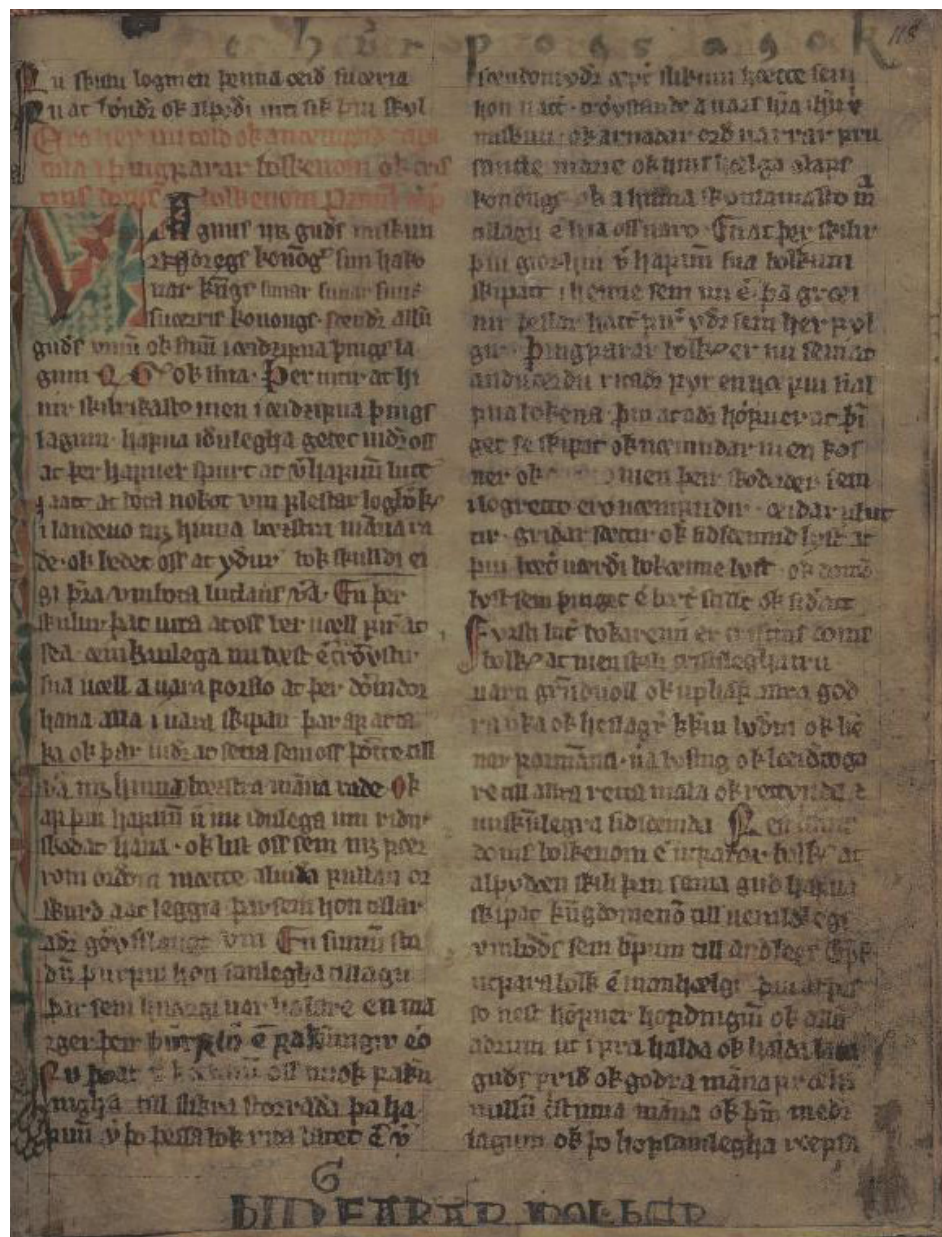
syn også landsleiebolkens reguleringer av fiskeressurser – om laksefiske i elver og vann og om jordbruk kontra vårsildfiske (VII-48,49; Taranger 1915: 145, n. 3). J.A. Seip (1934: 21) så også en svensk påvirkning på østlandsk rett. På 1100- og 1200-tallet var de norske og svenske lovlandskapene til en viss grad selvregulerende regioner i naboskap med hverandre, mer enn provinser i et kongerike der administrative grep kom ovenfra. Innenfor middelalderretten ser vi et skille mellom østnordisk og vestnordisk (retts)kultur. Da er det naturlig at Västgötalagen på 1200-tallet har fellestrekk med norsk og vestnordisk rettskultur, ikke bare med andre svenske landskaper. Ressurstilpassede behov for regulering av innlandslandskap fikk i alle fall plass i Landsloven for alle lagdømmene, uavhengig av om det hadde opphav i en tapt østlandsk landskapslov eller var helt nytt.

Vi har ingen opprinnelig håndskrift fra 1274 av Landsloven. Håndskriftene med eidsivatingredaksjonen er alle antatt å være fra første halvdel av 1300-tallet, unntatt et håndskrift datert til perioden 1280–1300 (Rindal & Spørck 2018a: 29; Horn 2020: 103). Vi har altså ikke et håndskrift fra 1276, året da Landsloven antagelig ble offentliggjort på Eidsivatinget. Dette året skal kong Magnus Lagabøter selv ha reist til *Eids uallar og hafdi þar lagþing*, ifølge islandske annaler (*Íslandske Annaler*: 336). Antageligvis var han der for å overværovergivelsen av Landsloven til lagtinget (Sandvik & Sigurðsson 2005: 236). Undersøkelser av tekstene viser ikke tegn på at ett av håndskriftene er mer i tråd enn de andre med den «opprinnelige» eidsivatingredaksjonen (Rindal 1981: 38). De senere kopierte håndskriftene av eidsivatingredaksjonen viser at det eksisterte en vilje for å beholde en Landslov tilpasset regionen, selv om kopistene også kan ha lagt til attributtene for æiðzifa (Horn 2016: 38). En slik regional betydning skal likevel ikke overdrives, for det er primært i navnet på lagtinget og i geografiske benevnelser vi kan snakke om håndskriftets tilhørighet. Rindal (1981: 53–57) har vist til alle stedene i NgL II der vi kan finne disse tilfellene. Et åpenbart poeng er at loven her forholder seg til lagtinget mer enn til noe annet ledd av rettssystemet. Selv om Landsloven var ment å være allmenngyldig, var den først og fremst lagtingets lov. Relasjonen mellom lov og lagting blir tydelig gjennom henvendelsene til det enkelte lagtinget i lovteksten.

Kreftene bak utgivelsen av Landsloven hadde som siktemål å lage en lov for hele landet. Overordnet var denne loven også harmoniserende ved at hele

riket fikk en lov, med lik tematisk oppbygning, lik indre struktur og like bestemmelser, som samtidig var hentet fra landskapenes egne regler. Ved nærmere ettersyn er det imidlertid en rekke varianter i det overleverte materialet. Det skyldes dels utviklingen i tiden etter Landsloven, men vi finner også forskjeller mellom redaksjonene. Forskjellene kan ha vært regionale tilpasninger som var der allerede i utgangspunktet, eller som har blitt lagt til senere. Gulatingredaksjonen av Landsloven ble etter tradisjonen i lagdømmet kalt for «Gulatingebok» (Helle 2001: 11), noe som antyder både en regional adopsjon og en tilpasning av loven. Keyser og Munch (NgL II: III) anerkjente og identifiserte forskjellene knyttet til lagdømme i sin variantutgave av Landsloven fra 1848, men de presiserte likevel at det er likhetene mellom utgavene som dominerer. Rindal (1981: 30–32) har i tillegg identifisert en rekke fragmenter som tilhørende eidsivatingredaksjonen. Skriverne av de seks håndskriftene som viser til Eidsivatinget, kan likevel ha hatt redaksjoner fra de tre andre lagtingene som utgangspunkt. De bevarte håndskriftene med en påvist eidsivatingredaksjon har også variasjoner seg imellom, men har så mange felles varianter at de kan grupperes som en egen redaksjon (Rindal 1981: 33–34).

Håndskriftene som oppgir tilhørighet til Eidsiva lagdømme, ble ikke nødvendigvis skrevet eller brukt innad i regionen de opphavlig var tiltenkt for, men flere av dem kan knyttes til lagtingsognene som falt under Eidsivating lagdømme. Et håndskrift inneholder en opprinnelig beskjed til biskopene Andres i Oslo og Torfinn i Hamar om å gjennomgå loven og komme med forslag til endringer (Knudsen 1958: sp. 527). Perioden da begge biskopene var aktive, var årene 1278–1285 (Horn 2016: 253–254), altså ganske kort tid etter publiseringen av Landsloven. Håndskriftet ser ut til å ha tilhørt Hamar bispestol (Rindal 1981: 28–30), og et annet håndskrift ser ut til å ha vært knyttet til Oslo bispestol (D.A. Seip 1954: 112). Et av håndskriftene inneholder også en versjon av byloven, i osloredaksjon, i tillegg til eidsivatingversjonen av Landsloven, mens et annet står sammen med byloven for Bergen. Det er derfor ikke entydig hvordan og hvor disse kopiene av Landsloven ble brukt. Rindal har videre argumentert for at enda et håndskrift, knyttet til Frostatinget, egentlig var en eidsivatingredaksjon av Landsloven (Rindal 1981: 30, 47). Språklig er teksten ifølge Rindal opplandsk, og bare de første delene slekter til Frostating, mens teksten følger en eidsivatingredaksjon fra kristendomsbolkens femte kapittel (Landsloven II-5). En av variasjonene i

Prologen i landsloven i eidsivatingsredaksjon, fra håndskriftet NB Ms 317 4to, datert til første halvdel av 1300-tallet. Kong Magnus lagabøte hilser alle j æiðsiua þings logum.

dette håndskriftet fra landsleiebolken handler om å holde gjerder rundt åker og eng (NgL II: 122). Også to andre håndskrifter av eidsivaversjonen har innskutt en egen regulering av forholdet mellom gård, vei og eng i landsleiebolken, om å sette opp et hus slik at det bokstavelig talt er i veien (Taranger 1915: 149, n.1; KMLL:799–800, n. 5920).

I flere av håndskriftene av Landsloven i eidsivaredaksjon finner vi en lokal variant i bolken om arvetall, tredje kapittel (Landsloven V-3). Her brukes begrepet *helmingsfelag* istedenfor *felag* om sameie mellom ektefolk (Knudsen 1958: sp. 527; Horn 2016: 219; KMLL:n. 428). *Helmingsfelag* kan bety «halvparts felleseie». Vi finner begrepet igjen i et domsbrev fra Eidsvoll i 1325 (DN V: 109) og fra Hamar i 1337 (DN III: 191). Begrepet brukes også i et av håndskriftene i borgartingredaksjonen. Horn (2016: 220) har analysert denne varianten av arvetallets kapittel 3 punkt 2, der hun finner at den har «vesentlig flere detaljerte og nyanserte bestemmelser knyttet til arv av ektefellenes eiendeler i forhold til felles barn og barn som en av ektefellene har hatt fra tidligere ekteskap» enn den andre varianten. Fredrik Brandt (1880: 121) noterte at også lagmannen i Skien dømte i en sak etter denne varianten tidlig på 1300-tallet (DN I: 108). Det kan være at man på det indre Østlandet fant mangler i Landslovens reguleringer om ekteskap og arv og derfor utviklet denne delen av loven i tråd med regionale sedvaner. Edvard Bull (1927: 376) foreslo at også dette kapitlet kan være rester av en tapt østlandsk landskapslov.

En annen variant er verdt å merke seg: For utfarebolken forklarer teksten i et av håndskriftene at leidangen, sjøforsvaret, var satt sammen og nedskrevet. Horn (2016: 229) reflekter rundt om det hadde vært behov for å forklare det sjøbårne forsvaret i denne innlandsregionen, og at hele leidangen kan ha vært et nytt element som kom med Landsloven. Leidang skulle ellers bli utredet med tinget innenfor skipreiden, den geografiske enheten som skulle stille med skip ved utbud. Det er usikkert hvordan leidangen ble praktisert i innlandsområdene (Erslund 2000: 80, 82), og Landsloven gir ingen god indikasjon på prosedyren. Likevel er det klart at innlandsområdene som ikke hadde jurisdiksjon til kysten, som Opplandene, også ble krevet leidang (Bull 1920: 56). Et diplom (DN II: 417) fra 1371 viser at bøndene på Romerike, Hadeland, Ringerike og i Oslo byfogds område hadde motsatt seg i leidangsutbudet til kong Håkon 6 (1355–1380).

Kong Håkon hadde på dette tidspunktet blitt avsatt som konge i Sverige,

og han og faren, kong Magnus Eriksson (1319–1374, til 1364 i Sverige), kjempet for å vinne tilbake kontrollen over svenskene. Kong Håkon 6 etterga oppsetsigheten fra østlendingene, men krevet en bot. I konflikten hadde nemlig kong Magnus blitt tatt til fange, og Håkon samlet inn penger til å løse ut faren. Bønder i Hardanger og på Voss måtte betale fem mark per hushold (DN XXI 140). De ulydige østlendingene, derimot, skulle bare betale en halv mark (fire øre) per fullbonde og to øre per halvbonde. Utover at det ene var en tilleggs-skatt og det andre en kollektiv straff, kan forskjellen ha hatt opphav i en tradisjonelt lettere leidangspålit på Opplandene.

LOV OG RETT I EIDSIVATING

Landsloven var et normgrunnlag som dannet utgangspunkt for rettspleien. Praksis for Landsloven har sannsynligvis vært forhandling over et saksspørsmål heller enn å følge lovens paragraf bokstavelig. Loven var i så fall veiledende, og det eksisterte antagelig også en lokal tolkning av hva som var gjeldende rett, og ikke minst utviklet det seg med Landsloven en bruk av loven regionalt og innenfor lokale tingområder. Vi kan også anta at sedvane var viktig for rettspraksis. I tillegg ble skjønn brukt for å avgjøre saker, også på lagtingene, og dermed påvirket lokale tilpasninger både lov og praksis.

Det er færre brev og dommer bevart fra Opplandene enn fra Viken eller Gulatingslagen, og de fleste kan dateres til 1400-tallet og senere. Den første kilden til lagmannens aktiviteter i Eidsivatingets lagdømme er datert til 1308 (DN XXI: 8). Da hadde lagmann Harald på Eidsvoll (æidi) 1. desember satt sitt segl på en stadfesting av et eiendomsforhold. Saken dreiet seg om en konflikt mellom presten Håvard på Moen og gardeierne på Adulfstad om bruk av en teig. Gårdsfolket prøvde ifølge prest Håvard å ta teigen fra ham, og han hadde vist lagmannen Harald et domsbrev. Dette brevet var datert 1270, og det bekreftet at en kannike i Hamar sammen med åtte andre menn på kong Magnus Lagabøters ordre hadde avsagt dom mellom presten Jon og Adulfstad «om en teig som de trettet om og som heter Skeideholer» (DN XXI: 1). Her fikk presten bruksrett, og mennene på Adulfstad, som hadde trettet med ham, måtte avstå. Begge disse brevene ble i 1317 vist fram for kong Håkon V i Bergen, som bekreftet i enda et brev at han hadde sett både brevet med seglet til lagmannen Harald på Eid og brevet skrevet av kanniken, og at kon-

gen stadfestet dommene (DN XXI: 19). I 1308 hadde lagmannen stadfestet dommen fra 1270, og greid ut at:

[F]olket på Adulfstad alltid skal holde grinda på brua i orden og passe den vel i tiden mellom den blir stengt på våren og leet satt opp åpent om høsten, og ikke la noen av sine gjøre skade på veien som kirken eier. Løvhogst skal de ha nede ved elva. Men både presten og de skal kunne gjøre seg nytte av baret etter som hver part trenger det. Men eiendommen faller tilbake under kirkens midler med full råderett. Nå skal adulfstadfolkets inngjerding av løkka bort straks (DN XXI: 8, oversatt av Else Mundal).

Dommen reflekterte de tidligere nevnte reglene for utmark i Landsloven, som kanskje var hentet fra regionen.

Eidsvoll var også åsted for rett utenom lagtinget og fungerte både som lokalt bygdeting og som fylkesting for Romerike. Et eksempel er salgsbrevet til Harald Gudleivsson fra Eidsvoll 3. oktober 1356 (DN IV: 377). Brevet beskriver en tinglysning om at Harald hadde solgt deler av gården sin i Eid sogn til prosten i Mariakirken i Oslo og mottatt siste avdrag som avtalt. De som bevitnet salget, var presten på Eidsvoll og to andre menn som satte sine segl på brevet. Mariakirken var en av kongens kapeller, det vil si at det var kongen, ikke biskopen som hadde patronatsrett, altså rett til å utnevne prest til kirken. Selv om kirken normalt ville lyse sine eiendomsoverdragelser, ser vi gjennom dette dokumentet at saken angikk en framtrødende institusjon, og at den er bevitnet av menn som hadde rett til segl, som betyr at de i alle fall tilhørte den delen av bondestanden som ble utpekt til lagrettemenn. Mye av det bevarte rettsmaterialet angår samfunnets øvre sjikt, men det går også an å identifisere representanter fra allmuen på lagtinget. Saken mellom Vesle-Jon og Orm fra 1335 gir innblikk i hvordan møtet med tinget var for folk fra lavere lag i samfunnet (DN V: 109). Saken ble ført på Eidsvoll 11. april og handlet om en halv markebol, som vil si en alminnelig gård. Vesle-Jons verge hevdet at Orm urettmessig hadde kjøpt guttens farsarv av farfarens kone, Åse. Saken hadde vært oppe før, og Jon la fram en tidligere lagmannsdom der Orm ble avkrevet bevis for at Åse hadde hatt felag med sin mann, og at han dermed hadde kjøpt noe hun var berettiget til å selge. Diplomet bruker

her det førnevnte begrepet *helmings* eller *hæilmings felagh* om sameiet, som var spesielt for østlandske håndskrifter av Landsloven. Orm førte vitner på at sameiet mellom ekteparet hadde blitt gjort kjent under gravølet til mannen, noe som også nevnes i Landslovens bolk om arv (Landsloven V-25).

Her var kvinnen Åse bindeledd i et rettsforhold. Kvinner ser vi ellers lite til på lagtinget, selv om Landsloven tilkjente dem mulighet til å føre sak (Landsloven VII-56, VIII-8). Else Mundal har vist hvordan rettarbøter i kjølvannet av Landsloven også regulerte kvinnenes rett til å vitne i saker, en rett de trolig allerede hadde hatt tidligere i den norske rettskulturen (Mundal 2020: 239). Fra Grue har vi et provsbrev, det vil si et vitnesbyrd, i en sak om rettigheter til fiskevann fra 1405. Her ble to gamle kvinner, Gudrid Olavsatter og Tora Kollesatter, og en mann ført som vitner med kunnskap om forholdene «for den stora Manddaugen», altså før pesten på midten av 1300-tallet (DN XXI: 233). Mundal (2020: 216, 227–228) leser lovskildene slik at en kvinne ikke skulle bli nevndemann og sitte i lagretten, men at kvinner hadde plass på bygdetinget, der de hadde møterett og dermed *de facto* også deltok som dommere. Vi finner et eksempel med en kvinne som saksøker i domsbrevet fra Hamar i 1332 (DN III: 163). Saken sto mellom Eldrid Berdorsatter på den ene siden og Arnfinn Eriksson og Sigurd Ivarsson på den andre. Mennene var stevnet etter at Eldrid hadde klaget til kongen, Magnus Eriksson, om eiendommer de hadde kjøpt av hennes nieses mann, men som hun mente han ikke hadde rett til å selge. Lagmannen i Oppland dømte her sammen med biskopen i Hamar, og de tilkjente Eldrid eiendommene pluss utestående landskyld.

Vi har også forfalskede diplomer med referanse til lagtinget, gjerne om eiendomsrettigheter (Hamre 1972: 11). Diplomene er da tilbakedatert og ble sannsynligvis lagt til lagtinget for å gi senere krav ekstra tyngde. Eidsivatinget figurerer i et forfalsket diplom med en antatt fiktiv sak lagt til kong Eriks (1389–1442) 39. regjeringsår (DN X: 148; *Regesta Norvegica* 848: n. 1, n.5). Brevet iscenesetter lagtinget på Eidsvoll 16. juni 1428, da kvinnen Ragnhild sammen med ektemannen Jon skal ha blitt stevnet til lagtinget av Alf Ogmundsson for å besitte hans rettmessige arv. Alf har krav i arven etter en Einar på Berg, og det interessante er at han presenterer intet mindre enn tre tidligere lagmannsdommer i saken – i tillegg til et bevisbrev. Lagmannen Nikolas Asleson kaller inn over tjue rettskafne menn som lagrette, som vurderer bevisene og gir Alf medhold. Paret dømmes til å gi ham en andel

av eiendommen etter Einar. Forfalskningen forplantet seg, for et annet falsk brev har brukt sju av seglene fra dette diplommet i et brev tilbakedatert til 1351, der blant andre lagmannen på Opplandene skulle ha dømt i en eiendomstvist om en gård med fiskerett og slåttemyr (DN X: 58). Arvesaken kan ikke gi innblikk i faktiske forhold på lagtinget, men den sier noe om den høye statusen som lagtinget – og domsbrev fra lagmannen, som det her er til sammen fire av – fortsatte å ha i folks oppfatning på 1400-tallet. Videre er det også interessant å observere hvordan forfalskningen presenterte prosedyren på tingen oppskriftsmessig: Lagmannen for lagsognet får partene foran seg på lagtinget, som finner sted på rett lagtingsted, anklageren legger fram sin sak med skriftlige bevis, og motparten får mulighet til å forsvare seg og bringe motbevis. Videre blir et tjuetalls antall gode menn oppnevnt – men likevel ikke tre dusin, som Landsloven foreskrev – som vi må tro skal gjengi lagrettemenn. Disse vurderer argumentasjon og bevis og feller dom. Sammenholdt med prosessreglene for lagtinget slik de ble presentert i Landsloven, er beskrivelsen gjenkjennelig. Det kan bety at forfalskeren kjente til tingfarebolkens innhold, men også at prosedyrene for lagtinget var innarbeidet og holdt seg nokså uendret i lang tid.

Det er likevel ikke grunnlag for å si at lagtingene i de ulike lagsognene opererte «etter boka», bokstavelig talt. I 1290 ga hertug Håkon Magnusson, senere kong Håkon 5, en rettarbot for Toten og Hedmarken som særlig gikk på tingordningen, og på hvordan sysselmannen hadde plikt til å opplyse allmuen om nye lover på lagtinget, og hvor han forbød en lokal uvane med å la menn som var stevnet til tinget, få sitte hjemme (NgL III: 19–21). Her advarte han lensmennene, «som enten kjenner lite til loven eller slett intet», mot grådighet og mot å legge seg etter *kotkarler*, altså fattige bønder (*Norske Middelalderdokumenter*: 196). Rettarboten må også leses som del av den sentrale lovgivningsaktiviteten som fortsatte i perioden etter Landsloven, med henvendelser til befolkningen i enkelte tingkretser. Utgivelsen av Landsloven var ikke et sluttpunkt i kongelig regulering av riket, snarere starten på en periode med stor lovgivningsaktivitet som særlig behandlet regionale spørsmål. I 1297 ga samme Håkon en rettarbot for Ringerike og Hadeland der han presiserte at lagtinget skulle holdes på Eidsvoll, og at lagmannen skulle sitte på Romerike, slik at folket kunne nå tinget både fra sør og fra nord (NgL III: 28–29). Bøtene skulle hadelendingene betale ved kirken i Gran, og vektenhe-

tene skulle bli rettet etter vektenhetene i Oslo. Det kan synes som om Håkon her oppdro både ombudsmenn og allmue i prosedyre. J.A. Seip (1934: 15, 115–116) tolket rettarboten som bevis for et tidligere forsøk på å flytte lagtinget til Oslo, men at protester førte til at det ble værende i distriktet, mens lagmannen i Oslo beholdt ansvar for Eidsivating. Jørn Øyrehagen Sunde (2020: 206, n.26) argumenterer mot J.A. Seips påstand om at Eidsivatinget for en tid ble forsøkt lagt til Oslo by, med at lagmannen ikke trengte å høre saker innenfor lagdømmet han satt i. I alle tilfeller var Eidsivatingslagen ikke underlagt lagmannen i Oslo. De fleste av kildene til lagmannens aktiviteter i regionen refererer som nevnt til «lagmannen på Opplandene» (f.eks. i 1333) (DN II: 203) og fra siste halvdel av 1300-tallet til «lagmannen i Hamar» (f.eks. i 1371) (DN II: 418).

Lagmannen var ifølge en rettarbot av kong Håkon 5 fra 1308 pålagt å ambulere (NgL III: 74–79). J.A. Seip (1934: 22) avviste dette som et virkningsløst krav, mens Jørn Øyrehagen Sunde (2020: 186) har sett at mange diplomer der lagmannen er nevnt, var utstedt utenfor residensbyen. Studier av lagmannens virke i Jemtland og Hålogaland viser at i regioner uten byer, men med utpekte steder for lagting kunne lagmannen også høre saker andre steder (Njåstad 2014; Tveit 2015). Et slikt eksempel er da lagmannen på Opplandene besøkte Hofoss i 1312 for å avgjøre en tvist om en demning, et kvernhus og en vannrenne. Lagmannen dømte den ene parten til å rive demningen, men til å la vannrennen stå (DN XIV: 1).

Som J.A. Seip (1934: 25) peker på, har vi få diplomer som dokumenterer at lagtinget med lagmann og lagrettemenn foregikk på botolvsmessedagen på Eidsvoll. Vi finner likevel disse komponentene igjen i forskjellige kombinasjoner, noe som vitner om en fleksibel rettspraksis. En lagrettemann, Tord Valgardsson, bevitnet sammen med systemannen på Toten Ingjald Gutormsson et fullført salg av eiendom på O i Skattum i august 1361 (DN III: 320). Tre *loghretto men aa Ringæriki* var vitne til et salg på Norderhov i januar 1367 (DN III: 355). To lagrettemenn hadde utført et vitnebrev om at de på Eidsvoll i april 1400 overvar et salg av sju øresbol i Nittedal (DN IV: 710). Da Torgrim ble stevnet til lagtinget ved neste botolvsmesse for åbotsfall og gresstyveri, var det seks lagrettemenn som hadde taksert verdien av hans mislighold, mens to av disse også hørte prov og utstedte brevet (DN I: 632). Vi kan her trolig snakke om at menn som hadde vært lagrette på lagtinget,

beholdt rollen også på det lokale tinget og nøt en viss tillit der – eller fungerte som lagtingets forlengede arm. Det forteller i begge fall at utnevning til lagtinget, og særlig det å bli utpekt til å sitte innenfor det hellige vebandet, førte med seg status. Det tyder på at institusjonene lagmannen og lagtinget må ha vært allment anerkjent innenfor Eidsivatingslagen.

KONKLUSJON

Landsloven ser ut til å ha vært skapt med rom for utvikling, slik at den kunne tilpasses det tinglaget den ble brukt i, men likevel gi felles rammer og prinsipper for retten. Kildematerialet fram til midten av 1400-tallet er for knapt til å få et fullstendig innblikk i hvordan Eidsivatinget fungerte i kjølvanet av Landsloven og kong Håkon 5s reguleringer av lagtingsordningen. Det vi imidlertid kan si, er at dommene, brevene og andre kilder gir inntrykk av at de fleste sakene ble løst lokalt, utenfor selve lagtingsmøtet. Samtidig er det tydelig at denne rettspraksisen også besto av elementer som egentlig hørte til lagtinget, og at praksisen på andre tingmøter enn lagtinget likevel *ble definert* ut fra lagtinget isolert sett, selv om disse elementene sjelden kommer sammen i et dokument som har overlevd til i dag, med lagmann og lagrettemenn på Eidsvoll rundt botolvsmesse. Et slikt bilde kan tolkes som at Eidsivatinget ikke fungerte etter formen for det norske rettssystemet, men vi kan også se det slik at kildene vitner om en tilpasningsdyktig rettspraksis bygget på strukturen lagt av Landsloven. Lagmannsstevner og fylkes- og bygdeting ser ut til å ha vært søkt som primære konfliktløsningsarenaer. Lagtinget på Eidsvoll var sannsynligvis en viktig årlig hendelse som marked, møtested og kontaktflate mellom kongemakt og lokalmakt, og dessuten som informasjonskanal fra kongemakt til folket. I tillegg ble avtaler mellom opplendingene, som eiendomssalg og kontraktinngåelse, inngått i forbindelse med lagtingsstevnet, men utenfor vebandet. Eidsivatinget og dets jurisdiksjonsområde hadde derfor ikke vansker med å implementere Landslovens regler, men lagtingsinstitusjonen fikk utvikle seg etter behovene i regionen. Lignende tilpasninger finner vi også i de andre lagdømmene. Ved å se på et lagting på denne måten slår ideen om sentrale og perifere områder innenfor det norske riket sprekker, og et fleksibelt rettssystem trer fram der lagtinget formet Landsloven etter sine behov.

LITTERATUR OG KILDER

LITTERATUR

- Brandt, Fredrik. 1880. *Forelesninger over den norske Retshistorie* (bd. 1). Damm.
- Bull, Edvard. 1920. *Leding: militær- og finansforfatning i Norge i ældre tid*. Steenske forlag.
- Bull, Edvard. 1927. Eidsivatingsløve og håndskriftene av Landsloven. I *Historisk Tidsskrift*, 5. rekke, bd. 6 (s. 371–384).
- Ersland, Geir Atle. 2000. Kongshird og leidangsbonde. I Geir Atle Ersland & Terje H. Holm (red.), *Norsk Forsvarshistorie* (bd. 1, s. 13–154). Eide.
- Hamre, Lars. 1972. *Innføring i diplomatikk*. Universitetsforlaget.
- Helle, Knut. 2001. *Gulatinget og Gulatingsloven*. Skald.
- Hertzberg, Ebbe. 1874. *Grundtrækkene i den ældste norske proces*. Aschehoug.
- Holm, Olof. 2000. Vad var Jamtamot?. *Oknytt*, 1-2, 64–96.
- Horn, Anne Catharina. 2016. *Lov og tekst i middelalderen. Produksjon og resepsjon av Magnus Lagabøtes landslov* [Doktorgradsavhandling]. Göteborgs universitet.
- Horn, Anne Catharina (2020). Fra landskapslov til landslov: en studie av tekstorganiseringen i norrøne middelalderlover. I Anne Catharina Horn & Karen Arup Seip (red.), *Lov og lovgivning i middelalderen: nye studier av Magnus Lagabøtes landslov* (Nota Bene nr. 14, s. 13–31). Nasjonalbiblioteket.
- Imsen, Steinar. 2014. Royal dominion in the «Skattlands». I Steinar Imsen (red.), *Rex Insularum: The King of Norway and His «Skattlands» as a Political System c. 1260–c. 1450* (s. 35–100). Fagbokforlaget.
- Indrebø, Gustav. 1936. *Fjordung: granskinger i eldre norsk organisasjons-søge*. J. Grieg.
- Iversen, Frode & Jan Brendalsmo. 2020. Den tidlige kirkeorganisasjonen i Eidsivatingslagen. *Collegium Medievale*, 33 (s. 114–162).
- Iversen, Frode. 2017. Tinget i Trøndelag i yngre jernalder og middelalder. I Ole Risbøl (red.), *Frostatinget i et historisk lys* (Gunneria nr. 81, s. 71–108). NTNU Vitenskapsmuseet.
- Knudsen, Trygve (1958). Eidsivatingsløve. I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* (bd. 3, s. 526–528). Gyldendal.
- Munch, P. A. 1858. *Det norske folks historie* (Deel. 4, bd. I). Chr. Tønsberg.
- Mundal, Else. 2020. Kva hadde kvinnene på tinget å gjere? Kvinneroller på tinget etter norske landskapslover og Landslova. I Anne Catharina Horn & Karen Arup Seip (red.), *Lov og lovgivning i middelalderen: nye studier av Magnus Lagabøtes landslov* (Nota Bene nr. 14, s. 212–249). Nasjonalbiblioteket.
- Njåstad, Magne. 2014. «Det østre riket». Kongelig administrasjon i Jemtland ca. 1300–1500. *Heimen*, 4 (s. 297–304).
- Olavsson, Torleiv (overs.). 1914. Ældre Eidsivatingsløve: *kristenretten tillike med et opbevaret brudstykke av den verdslige lov*. P. Soelbergs boktrykkeri.
- Rindal, Magnus & Bjørg Dale Spørck. 2018a. Håndskriftene av Magnus Lagabøtes landslov i norrøn språkform og i omsetjing til dansk, med og utan tekstkritisk verdi. I Magnus Rindal & Bjørg Dale Spørck (red.), *Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov. norrøn tekst med fullstendig variantapparat* (Norrøne tekster nr. 9, s. 18–54). Arkivverket.
- Rindal, Magnus & Bjørg Dale Spørck (red.). 2018b. *Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov: Norrøn tekst med fullstendig variantapparat I–II* (KMLL) (Norrøne tekster nr. 9). Riksarkivet.

- Rindal, Magnus. 1981. AM 309 fol. og Eidsivatingsløve-redaksjonen av Magnus Lagabøtes landslov (Upublisert). Universitetet i Bergen.
- Rindal, Magnus. 2004. Dei eldste norske kristenrettene. I Jón Viðar Sigurðsson, Marit Myking & Magnus Rindal (red.), *Religionsskiftet i Norden. Brytinger mellom nordisk og europeisk kultur 800–1200 e.Kr* (s. 103–137). Senter for studier i vikingtid og middelalder.
- Sandvik, Gudmund & Jon Vidar Sigurðsson. 2005. Laws. I Rory McTurk (red.), *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture* (s. 223–244). Blackwell.
- Seip, Didrik Arup. 1954. *Nordisk kultur: Bd. 28. Paleografi: Norge og Island*. Albert Bonniers.
- Seip, Didrik Arup. 1957. Borgarting. I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* (bd. 2, s. 148–149). Gyldendal.
- Seip, Jens Arup. 1934. *Lagmann og lagting i senmiddelalderen og det 16de århundre*. Dybwad.
- Sunde, Jørn Øyrehaugen. 2007. *Speculum legale – rettspegelen: ein introduksjon til den norske rettskulturen si historie i eit europeisk perspektiv*. Fagbokforlaget.
- Sunde, Jørn Øyrehaugen. 2017. Frostating og demokratiet – var Frostating ein forløpar for det moderne demokratiet etter grunnlova av 1814?. I Ole Risbøl (red.) *Frostatinget i et historisk lys* (Gunneria nr. 81, s. 71–108). NTNU Vitenskapsmuseet.
- Sunde, Jørn Øyrehaugen. 2020. Lagmannen og Landslova – Lagmannen i norsk mellomalderretts historie frå slutten av 1100-talet til 1400. I Anne Catharina Horn & Karen Arup Seip (red.), *Lov og lovgivning i middelalderen: nye studier av Magnus Lagabøtes landslov* (Nota Bene nr. 14, s. 164–210). Nasjonalbiblioteket.
- Tunberg, Sven. 1911. *Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning*. K.W. Appelberg.
- Tveit, Miriam. 2015. Integrasjon gjennom lovgivning? Rettsresepsjon i Hålogaland 1100–1500. *Heimen*, 2 (s. 134–144).
- Wærdahl, Randi Bjørshol. 2011. *The Incorporation and Integration of the King's Tributary Lands into the Norwegian Realm c. 1195–1397*. Brill.

KILDER

- Diplomatarium Norvegicum I–XXIII* (DN). 1847–2011. Norsk historisk kjeldeskriftinstitutt.
- De eldste østnorske kristenrettene*. 2008. Eyvind Fjeld Halvorsen & Magnus Rindal (red.). Norrøne tekster 7. Riksarkivet.
- Islandske Annaler indtil 1578*. 1888. Gustav Storm (red.). Grøndahl & Søns.
- Norges gamle Love indtil 1387* (NgL). 1846–1849, bd. I–III. Rudolf Keyser, P. A. Munch, Gustav Storm, Ebbe Hertzberg (red.). Grøndahl.
- Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov: Norrøn tekst med fullstendig variantapparat I–II* (KMLL). 2018. Magnus Rindal og Bjørg Dale Spørck (red.). Norrøne tekster nr. 9). Riksarkivet.
- Norske Middelalderdokumenter*. 1973. Sverre Bagge, Synnøve Holstad Smedsdal og Knut Helle (red.). Universitetsforlaget.
- Regesta Norvegica* (RN). (1979–2015). Bd. 1–X. Kjeldeskriftsfondet.
- Taranger, Absalon. (Overs.). 1915. *Magnus Lagabøtes landslov*. Cammermeyers Boghandel.